

KOS HORSKÝ (*TURDUS TORQUATUS*)

Z vnitrozemí ČR jsou známa pozorování kosa horského také např. z Brd a Českomoravské vrchoviny. Foto: Petr Šaj

Robert Doležal

*Kosa černého (*Turdus merula*) pozná každý. Je to známý černý pták s oranžovým zobákem, se kterým se můžeme setkat téměř všude. Jemu velice podobný je kos horský. Tím nejnápadnějším znakem, kterým se od běžného kosa liší, je bílá skvrna tvaru půlměsíce na jeho hrudi. Snad právě díky ní byl tento druh dříve označován jako kos turecký. Ve starší literatuře mu také patří označení kolohřivec horský a kolohřivec se mu běžně říká i dnes. Narozdíl od kosa černého obývá kos horský především podhorské a horské lesy některých našich pohraničních oblastí. Zde můžeme zvláště po ránu a navečer zaslechnout jeho ne příliš složitý a stále dokola opakovaný drsný flétnovitý zpěv.*

Rozšíření a početnost

Jako jeden z mála našich druhů má kos horský paleomontánní typ rozšíření. Ten má navíc borealpinní charakter, což znamená, že jeho populace zůstaly po ústupu glaciálního ledovce rozděleny na severské a jižní horské. Z geografického hlediska obývá kos horský tři oddělené zóny, kterým odpovídá i jeho dělení na tři poddruhy: Skandinávií a Velkou Británií – ssp. *torquatus*, pohoří západní a střední Evropy – ssp. *alpestris* a hory mezi Černým a Kaspickým mořem – ssp. *amicorum* (ŠTASTNÝ a kol., 2011). V Evropě, která představuje

95 % plochy hnízdního areálu kosa horského, se tento druh vyskytuje ostrůvkovitě s početností větší než 310 tis. párů. V letech 1970–1990 zde byl stabilní a i přes úbytek v některých zemích (např. Velká Británie a Česká republika) v letech 1990–2000 je jeho populace hodnocena jako stabilní a samotný druh jako zabezpečený (BIRDLIFE INTERNATIONAL 2004). Na základě dat získaných v letech 2000–2003 byla odhadnuta početnost kosa horského u nás na 1 500–2 000 párů a v Červené knize ohrožených druhů je kos horský řazen v kategorii EN – druh ohrožený (ŠTASTNÝ et al., 2006).

Prostředí a způsob života

Typickým prostředím kosa horského jsou horské a podhorské jehličnaté lesy s keřovitým podrostem, kde proniká až do pásma kleče. Obývá ale i lesy listnaté a smíšené parkovitého charakteru, přednost dává jejich okrajům, které přiléhají k pastvinám, lesním průsekům nebo jiným travnatým plochám. Z hlediska nadmořské výšky je těžištěm jeho výskytu pásmo nad 800–900 m n. m. To ale neplatí pro všechna pohoří, v nichž se u nás kos horský vyskytuje. V Moravskoslezských Beskydách např. hnízdí již od 550 m a ve Vsetínských vr-

ších se v dobách zvýšené početnosti posunula spodní hranice jeho hnízdního výskytu do 400 m n. m. (ŠTASTNÝ a kol., 2011). Kos horský je na většině svého areálu tažným druhem, jeho zimoviště pokrývají celé Středomoří a částečně také saharský Atlas. V malých počtech přezimuje i v Přední Asii, Egyptě a snad i na Arabském poloostrově (CEPÁK a kol., 2008). Naše hnízdiště opouští od července do října a vrací se v průběhu března a dubna (ŠTASTNÝ a kol., 2011).

Popis

Kos horský připomíná velikostí, tvarem i základním zbarvením kosa černého. Samec je převážně černý s bílou skvrnou na hrudi a žlutým zobákem s tmavou špičkou. Peří na spodině těla má bělavé lemy. Samice je hnědočerná, skvrna na hrudi má nahnědlou a lemy per na spodině těla jsou šedavé. Mladí ptáci jsou hnědí, mají narezavělé lemy per a okrově bělavé hrdlo s hnědým skvrněním. Světlá skvrna na hrudi u nich není téměř vidět a u samic chybí. Vyskytuje se většinou jednotlivě, na tahu i v malých skupinkách. Vábení je na rozdíl od kosa černého drsnější a hlubší *tak-tak-tak*. Zpěv je hlasitý, smutný, složený z flétnovitých hvizdů a dalších zvuků – *tšere, tšivi, ti-tšo-o...* (ŠTASTNÝ a kol., 2011).

Hnízdění a péče o mláďata

Samci obsazují teritoria hned po návratu ze zimoviště a označují si je v ranních a večerních hodinách zpěvem. Následuje páření (na stromech, keřích nebo na zemi) a stavba hnízda, které bývá nejčastěji umístěno u kmene na silnějších větvích smrku ve výšce 2–3 m. K hnízdění může kos horský využít i jiné jehličnany a listnáče, nebo i keře. Známé je také hnízdění na zemi v kořenových systémech padlých jehličnanů. Hnízdo staví pouze samice, na drozdovitého ptáka je mohutné a tvoří ho větvičky stromů, lišejníky, mech a trá-

Výrazná bílá skvrna tvaru půlměsíce a bíle šupinkovatá spodina těla jsou charakteristickými znaky samce. Foto: Michal Pešata

va. Hnízdní kotlinka je vystlána jemnou travou a kořínky. První vejce bývá sneseno zpravidla od začátku května do konce června a kompletní snůšku tvoří 3–5 vajec. Ta jsou světle modravá nebo zelenavá s hustými červenohnědými a rezavočernými skvrnkami hustšími u tupého pólu. Sedí na nich výhradně samice po dobu 12–14 dnů. Mláďata jsou krmena oběma rodiči následujících 12–16 dnů, přičemž se samec může podílet na jejich zahřívání. Hnízdění probíhá jednou, v menší míře dvakrát do roka. Ptáci pohlavně dospívají ke konci 1. roku života (ŠTASTNÝ a kol., 2011).

Potrava

Složení potravy kosa horského se mění v průběhu roku. V jarních měsících a v létě převládají žížaly, ale živí se i housenkami, mravenci, brouky a drobnými plži. Při okrajích sněžných polí sbírá larvy komárů. V létě se v jeho potravě objevují nejrůznější plody jako například třešně, ostružiny, borůvky a jeřabiny. Mláďata jsou během prvních hnízdění krmena téměř výhradně žížalami, ke kterým s postupujícím ročním obdobím přibývají housenky a létající hmyz. Na podzim a v zimě je oblíbenou potravou spadané ovoce, zvláště jablka (ŠTASTNÝ a kol., 2011).

Význam a ochrana

Kos horský je druh zoogeograficky zajímavý svým rozšířením omezeným na horské a jehličnaté lesy (ŠTASTNÝ a kol., 2011). Stabilitně a ve větších počtech u nás hnízdí v podstatě jen na Šumavě, v Krušných horách, Krkonoších, Jeseníkách a Moravskoslezských Beskydech. Ojediněle je k zastížení v Novohradských horách, Orlických horách, Vsetínských vrších a Bílých Karpatech. V rámci mapování hnízdního výskytu ptáků bývá zjištěn na 10–12 % mapovacích čtverců (ŠTASTNÝ et al., 2006).

Kos horský patří ke zvláště chráněným druhům (silně ohrožený) uvedeným ve vyhlášce č. 395/1992 Sb. Těmto vybraným druhům rostlin a živočichů poskytuje zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, zvláštní, přísnější ochranu a uvádí základní ochranné podmínky zahrnující zákazy určitých aktivit, které by pro ně mohly představovat ohrožení. Zároveň jsou v tomto zákoně uvedeny podmínky pro případné povolení výjimky.

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Starší ptáci krmí mláďata pocházející z prvních hnízdění převážně žížalami. Foto: Štěpán Mikulka

Nález opeřeného mláďate mimo hnízdo neznamená, že se o ně rodiče nestarají. Foto: Štěpán Mikulka

V Hostýnských vrších se dá kos horský zastihnout v okolí Tesáku v nadmořské výšce 700 m n. m. Z vnitrozemí ČR jsou známa pozorování kosa horského také např. z Brd a Českomoravské vrchoviny. Foto: Adolf Goebel

*Autor:
Ing. Robert Doležal
www.birdwatcher.cz
E-mail: dodin@post.cz*